

SAWI BAM AFƏRIKAYE KƏLA HAKKIYA-A KƏJI FANDA YALLE-AYEN

Translated by: Michel Bodet Mai Moussa Mai

Awowa aniye kəlan fandana:

NASHA BURWOYE: HAKKIYA-A WAJƏPPA-A

Sura burwoye – hakkiya-a səriwo yalle-a

Kal 1- Awowa larduwa curon dasaanadəro dolero waljəgənədə

Kal 2- MAANA YALLE

Curo bam adəyen maana «yal»ledə tima adamgəna kərwu 18 najəgənni fi yaye.

Kal 3- GAYIRDANAMBU

Raayi fərdula. Yal fi yaye hakkiya-a afu-a nowada bam adə mərse cinadəye hakki tayilan faidaduye cədana ani gayirdannin: jiri, kəwu kabilaye, jiri tiyiye, kamu bi kongwa, təlam, adin, siyasalan dəga bi naptu curo larduyen bi jamayen, arsiyi, tambo bi naptu kəndəgaiye koro ngaima kanji amwurawanjuyen bi nanbanju diomayen.

Kal 4- MƏRADU KURA YALLE

1. Curo awo yal wujəna kam laa bi kənduwoma laa cədi fiyen, mərədu kuradə yaldə tima kam burwoman daraja njoye wo.
2. Fudu sharaye bi kidarambe yal rakce jandəjiya wujiya, casakke yaldə jandəje kərənjai bi wakkil laa na fududəyero isəna cuju yaldəyen jandəji koro mananjudəa kənduwoma jussənədə darajaji wadawa tayilan kida cadidə wuljanadə gai.

Kal 5- ROA DƏGA-A FUWUMBUI-A

1. Yal fi yaye hakki roa dəgaye cədana. Hakki adə har abada abadaye. Hakki adəa wada səriwoji.
2. Larduwa bam adən faidadaidə casakke yoji nguson, roa dəga, səriwo-a fuwumbui yalle-a sajai.
3. Shara karmoye yallaa biwu cadəna nangaro cədaiwawo.

Kal 6- CU-A NANKAM LARDUYE-A

1. Yal fi yaye sa tambənaman hakki cu fandoye cədana;
2. Tada fi yayea bamlan ruwujai sa tambiya;

3. Tada fi yaye hakki nankam larduye cɔdana;
4. Larduwa bam adɛn faidadaidɛ nia ngojana wadawanjadɛn yal hakki nankam larduye cidi tambɛnaye fandoye koro yaldɛ nankam larduye lardu gadeye yaye wadawa lardudɛye wuljanadɛ gainin cuwandi mbejiro waljoro.

Kal 7- RAAMDE

Yal fi yaye rakce jandejidɛro, hakki raayijanju kɛla awi yayeyen rawonjun manaduye cɔdana koro raayijanjudɛa isanoduwu jiri wada amarjanadɛ gainin dio amarjagai.

Kal 8- KUNGIYA KOKTA

Yal fi yaye hakki rawonjun kungiya-a cammo hangalsango bawoa-aro ngawoye wada wuljanadɛ gai cɔdana.

Kal 9- RAWON YAKINDU, HANGALLAN FAIDADU-A ADIN KɛREDU-A

1. Yal fi yaye hakki rawon yakindu-a hangallan faidadu-a adin kɛredu-aye cɔdana.
2. Amwurawa, bawoa, nanbawa dioma, galaso caddi koro jawallaso fɛlejagai hakkiya anin faidaduro raktu-a mɛradu kura yalle-a turuialan.
3. Larduwa bam adɛn faidadaidɛ awo amwurawaro, bawoa, nanbawa diomaro dolero waljɛgɛnadɛro daraja cadi. Awo adɛ tima galawa-a jawalla-a kɛji fanda hakkiya aniye jiri wadawa-a siasawa larduye-an kɛlanjun faidadaidɛ gai.

Kal 10- SɛRIWO NAPTU KɛLAYE

Yal fimaye curo naptu kɛlayenjuro am fannjayero bi ledɛgɛramnjuro bi darajanjuro bi cuaro waljanadɛro ci njakko jussɛnni laa bi awo dapkada laa caddiwawo, adɛ yaye hakki kɛla yalnjayɛ ngɛlaro kuroye cadanaman.

Yaldɛ hakki sɛriwo wadaye kɛla ci njakko bi diwi njɛddoyen cɔdana.

Kal 11- ALAMDA

1. Yal fi yaye hakki alamduye cɔdana.
2. Yal alamdudɛ ania wujo:
 - a) Yalle nan'yal-a nodunju-a raktuwanju kanji hangallen-a tiyiyen-a kɛjiro tadoro duno njo-a fuwumbuinja dio-a;
 - b) hakkiya kambe-a naptu kɛlaye-a tayi curo kakkaduwa gadegade afɛrikayen kɛla hakkiya kambe-a jamaye-an ruwujana koro jawawiya-a fanduwɛa duniala kɛla hakkiya kamben dasaana-aro darajaro duno njo;
 - c) daraja ambe-a adala-a afɛrikaye ngɛla ngɛladɛa sɛriwodu-a duno tayiro njo-a

- d) yalla dabbardu curo jama jaktu gənin daganayen hangal fanduye-a kasattuye-a jandeduye-a kamanjuro daraja njoye-a nansawa katte jamawaye-a kəwuwa kabilawaye-a, jiriyaye-a jamawa adinwuye-an kəndəgai jussəna tədooro;
 - e) larduye nankam kəlanjuye fando-a nantilonju-a səriwodu;
 - f) nantilo-a bana kamanjuro kudo-a afərikaye tədiro dio-a duno njo-a;
 - g) kəndəgairam-a nemawa cidiye-aro daraja njo yakkəme dio;
 - h) karwun kəske nanlewa yalle noduro duno njo.
3. Larduwa bam adən faidadaidə jawalla jussana sammaa majai hakki adən ngəlaro faidadaro koro nia ania dioye ngojana:
 - a) kunguna deyen ilmu njəkkərai koro doleyero dio;
 - b) lokkol dawuye jiri gadegade kada kokta-a yakkəme fuwu jawui ngan deyerero falji wundu yaye rakce ngayiro waljiro duno njo;
 - c) ilmu kuruwu wunduye rakce cuwandiro tədi, raktu-a naptu wunduye yaye turui-an jawalla jussana fin yaye ;
 - d) jawalla lokkollaro kamdiwawon sawiso leduyero duno njoye madu koro miami lokkol kolduye gərdo ;
 - e) jawalla masammanne yalla ferowa ilmua-a banadəgənni-a alamdaro kwangawa-a kalkal na jama dasaana samman madu.
 4. Larduwa bam adən faidadaidə hakkiya-a wajəppa-a amwurawa yallaye, bawoa, nanbawa diomaye, yallanjaro ilmu njəkkərairam jamala gəni gade kərejagaidə kasaccai amma sai awowa gomnati wuljənədəye gənanju yaye cadiya, alamdu adinne-a ladabu gardaye yalle raktu yalle turuialan təkkararo.
 5. Larduwa bam adən faidadaidə jawalla jussana sammaa majai yal wada ilmu njəkkərairambe bi amwuranjuye gamadə naptu adamgənayen cada koro daraja yallero bam adə wuljənədə gailan daraja tioro.
 6. Larduwa bam adən faidadaidə jawalla jussana sammaa majai ferowa kawu alamdanya ceriro curo ngojanadə rakcane wundunjaye raktunjun kəranju cədooro.
 7. Awo kal adən wulduna fima rakce kam laaro bi kidaram laa bi ilmu njəkkərairam laa kotturo bi nodoro kutturo fisardiwawo, awowa kamdu 1 kal adəyen wuldunadəro daraja ti koro ilmu njəkkərairam adən ilmu təkkanadə awowa gomnati wulnjənaye gənanju yayero daraja cia.

Kal 12- KƏJIFANDA, KIDAWA KAASULA-A ADALA-A

1. Larduwa curon mukkonjaadə yallo hakkiya ania nojagana: hakki tustu-a kəjifanda-aye, hakki bikkeye-a kidawa kaasula kərwunjuro jussana dioye-a rawonjun awo adala-a sania wujəna-aro mukko njakkoye-a.

2. Larduwa curon mukkonjaadē hakki yalle ngəlaro awo adala-a sania wujəna-aro mukko njakkoye casakke tēdi koro darajajai kidawa adala, sania wujana, kaasula-a kəjifandaye jussana-a tayi samma cadidəa casakke ngəwujaialan.

Kal 13- YALLA MASKINNA

1. Yal duwon hangal leyadaa bi maskində hakki jawalla masammanne səriwoye mərəduwanju tiyiye-a kanji hangalle-aro kəji koro na darajanjuro mərse tin koro naptunju-a mukko njakkonju naptu curo jamayero isakəjijia cədana.
2. Larduwa bam adən faidadaidə kunguna cadanan nia yal maskinna-a am tiro kistiwu-aro bana tuworəna naptunjuro jussənadəa cakkudi koro casakke yal maskində alamda cuwandi, sania kəri-a kidawa kaasula-aro dabbardi curo jamayero ngawo naptu kəji cuwando, kəjiro dəga fuwumbui adala-a hangalle-a cuwando.
3. Larduwa bam adən faidadaidə kunguna cadanadən faidadane yalla hangal leyada-a maskinna-aro awowa kəmbaye tayilan fadowa sameye jamala tədandəna-a gade-aro maskinna tattū caragənadə taccaro cadi.

Kal 14- NANLEWA-A KIDARAMMA KARWUN NJƏDDOYE-A

1. Yal fi yaye hakki nanlewa tiyiye-a hangalle-a ngəlan dəgaye cədana.
2. Larduwa bam adən faidadaidə hakki adən ngəlaro yalla faidadaro jawalla ania dioye madaro nia ngojana:
 - a) karmo cu tədənnin-a timalle-a fuludu;
 - b) kareya kidawu lowotordiye-a karwun nanlewaye jussana-a mado yalla sammaro tēddo fuwumbui karwun nanlewaye burwoye diolan;
 - c) kəmbo ngəla-a ingi njaro ngəla-aye mennaro waldu;
 - d) karwun nanlewaye burwoye dion kasuwa-a ambadiwi-aro mēldu;
 - e) karwun jussəna kamuwa curoa-a cakkambi-aro njəddo;
 - f) jawalla kasuwaro kaduye-a alamda-a koro kidaramma kənjambi kastaye-a ngəwuro tēdo;
 - g) curo fasalla fuwumbui larduyen fasalla kidaramma nanlewaye njakko;
 - h) nashawa jamaye masammanno amwurawaye, fuwuwu jama yallaye-a kidawu jamaye-a lawar-a duno-a tio nodu kəmboye kanji nanlewa-a amba yalle-an faidadaro: faida təgam njoye, nanngəla naye-a tajirwawa fadon wakkajaiaro kadu-a gade-a;
 - i) kungiyawa naptu kəlanjaye diowu-a jama bəlaye-a jama riwa bowu-a, fasal-a nodo fasalla kidaramma nanlewaye yallayero bowonowo ngəlaro mukkonja casakko;
 - j) dəlwuwa dawariya-a kunguna-ayelan bana nemawa jama bəlaye capturo kudowo fuwumbui karwun nanlewa burwoye yallaye yojoro.

Kal 15- KIDA YALLAYE

1. Yaldə tilan faidadu kunguna madaro-a kida tiro tajirwa cukkudi bi kəra dio tiro dapciyi bi nanlewanjuro kuttu bi fuwumbui tiyinjuye-a hangalnjuje-a naptunju curo jamaye-aro kutturo səriwoda.
2. Larduwa bam adən faidadaidə jawalla jawal wadaye-a kidaramma jussanaye kal adən kəjiro kida tədo ro majai. Kal adə kidaramma gomnatila-a kəma-a kidaramma kidaye camun-a wujo wadawa jussana kareya kungiya duniaye kidaye yallayen tədo tənnadə gai. Larduwa curon mukkonjaadə nia ania dioye ngojana:
 - a) wadalan kərwu gənanju kida adəa bi todəa dioye wuldu;
 - b) wadawa jussana sa kidaye-a naptu kidaye-a kəlan fandu;
 - c) kal adən ngəlaro kida tədo ro wowomma jussana bi gade madu;
 - d) na jama kida cadi samman lawarra tajirwa wujanadəa wulduro.

Kal 16- SƏRIWO KƏLA KOJƏGƏNA-A DIWIRO TA-AYEN

1. Larduwa curo bam adəyen mukkonjaadə jawalla jussana wadaye-a kidarammaye-a jamaye-a alamdu masammanne-a majai yalla basari jiri fi yayero, ta adamgənaro kutturo bi nangua masammanno tiro mukko gənaduwwu bi hangalnju jadu, kistuwunambu bi kistuwu diwi, tadiwi durnju laa nanjun dəgana nangaro bi nanbawa dioma bi mushe bi kam gade yallo kistuwaro səriwodu.
2. Jawalla səriwoye curo kal adəyen mananja cadənadəye curon dəlwuwa kidaramma kəla kuroye masammanne yal-a am tiro kistuwu-aro bana jussəna kudoma koro jawalla gade kaduye, asuduye, kistunambu bi ragən diwi yallo təddəna wulduye, dəlwu sharaye-a kəla adəyen sisi dioye-a kəlanju karwun fando-a tia ga-aye kokcai.

Kal 17 – KIDARAM SHARAYE YALLAYE

1. Yal wowom jəganniro talamdəna bi biwumaro ngodəna fi yaye hakki tiro kistuwu masammanne daraja-a taman-a yallero jussəna, daraja yalle hakkiya kambe-a naptu kəlaye am gadeye-a dunoaduwuro cədana.
2. Larduwa curo bam adəyen mukkonjaadə ania cadi :
 - a) bare yal rowada bi koson dəgana bi afu fuccəna fimaa basari laa bi wowom adəmgənaro diwi bi nangua laa caddənniro tai dajane carui ;
 - b) na am rojana bi koson dasaanadən casakke amwurawa-a yalla-a faijai;
 - c) yal wowom jəganni cane talamjana fi yayero ngai təddo:
 - i. biwubawomaro ngodo har kawu ti biwumaro asudiro,
 - ii. dalla dallaro awo tiro kərjaanadəa tiro wuljaa koro təlam tiro jandəjagaidəa fanjiwawoa fisarduma tiro majaga,

- iii. banama wadaye wuljəna bi gade jussəna dabbardo kəlanju cumoworo cuwandi,
 - iv. duwan yojia, tiro shararam jire tədin shara caddo koro ti biwumaa jawal cuwando shararam kuraro sonju cado,
 - d) Jeridawu-a jama-aro na shara kamdidəyero ledu daptuwu.
3. Məradu shara yalle adən madidə tima ti wowom jəganni cane biwamaro tia ngoyeraa, tia sagadu-a curo jama fannjayero kalaktu-a curo jamayen nanju cayero wald-u-a.
 4. Kərwu gana laa mado, yaldə tia najəgənnia, rakce wowom jəganniro waljiwaworo waljoro.

Kal 18- SƏRIWO AM FADOYE

Am fadoyedə tima fərdu jamayero. Naptunju-a fuwumbuinju-aro gomnati tia səriwoji tiro bana cukkudi.

1. Larduwa bam adən faidadaidə jawalla jussana majai jawal nankalkal hakkiye-a kəlaro ngoda kamu-a kwa-aye kanji yallayen curo naptu niyayen-a sa faidanayen-aye tədiro waljoro. Faidu wakkayenoa, səriwo yallayero dawari madu;
2. Yal fima naptu niyaye amwurawanjuye nangaro kistuwu fando fucciawawo.

Kal 19- KISTUWU-A SƏRIWO-A AMWURAWAYEN FANDO

1. Yal fi yaye hakki səriwo-a kistuwu-a amwurawanjuyen fandoye cədana koro yojia, kallo dasayi. Yal fima rawonjun gəni ti-a amwurawanju-a faijaiwawo jiri wadawa kəlanjun wuljanadə gai juju gəni niajoa, koro faidu adə riwa kura yallero waljiya duwon.
2. Yal duwon amwurawanjuye fal-a bi tayi yindi samma-a faidanadə hakki tayia tagawi kəlanjuye-a tayi-a amwurawanju yindi-a sawi yaye tadoye-a cədana.
3. Faidudə kidawu gomnatiyen sayenoa, casakke yaldə bi kam laa fannjaye lawarra jussana na yanju bi bawanju bi tayi yindi samma kəndəgai cadiye cuwandi. Larduwa curon mukkonjaadə casakke koro jiri adə kuttu kam bi am kəlanjun koro adə tədənadəro bare cukkudənniro carui.
4. Yal laa am laa gomnatiye kedaa, amwurawanju bi nanbawa diomanjuro duwaduwan isanojagai.

Kal 20- KƏLARO NGODA AMWURAWAYE

1. Amwurawa bi am gade yallaro kistuwudə tayima burwosallambo alamda-a kəji fanda yalle-a kəlaro ngojai koro ania dio tayiro wajəp:
 - a) bare təmmaro awo yallo kəji cəpcaganni;
 - b) naptunja-a raktunja kanji kungunayen turuialan na kəndəgaiye kəji-a kəjifanda yalle tədi-a yallo majaga;

- c) kəŋgai fadola yaldə nan'adamgənan tədana koro daraja daraja adamgənarō tilan tədoro cado.
- 2. Larduwa bam adən faidadaidə ləman cadana-a naptunja-a turuialan jawalla jussana sammaa ania dioro majai:
 - a) bana amwurawaro bi am laa yalla kəlaro ngojanaro kudo koro mərədu laa wakkayenoa, fasalla karelan bana njukkudoye-a bana-a madu masammanno kanji ambayen, nanlewayen, alamdayen, kajəmuyn, fadoyn;
 - b) amwurawa bi am laa yalla kəlaro ngojanaa banaduwa tayia yakkəme awowa yallo njəddoye tayiro wajəpcəgənədə cadoro koro casakko fuwumbui kidaramma yallaro kistuwuyə tədo;
 - c) casakko yalla amwurawanja yindi samma kida cadidə kareya cawando koro kidaram renoyero tayia casado.

Kal 21-SƏRIWO AWOWA JAMA-A ADA-ARO DIWIRO

- 1. Larduwa bam adən faidadaidə jawalla jussana sammaa majai ada so, awowa dioyē, adala so, jamayē so diwi, yallə kəjiro dəga, daraja, kuradu, fuwumbui ngəlaro kuttu dapciyi tədiwaworo dioro masammanno:
 - a) ada-a awowa nanlewaro kuttu, kəndəgai yallero kuttu;
 - b) ada-a awowa gayirda yalla laayē naptunja (kwanga bi kamu) bi dəlwuwa gade nangaro tədi-a.
- 2. Larusa yallayə-a alkawoli ferowa-a kwangawa-a niya njəddoye ngoda-adə dapkada koro dəlwuwa wadawa curonna ngojai kərwu gananju niyayədə kərwu 18no dioro koro niya sammaa curo bam gomnatiyen ruwuduro.

Kal 22- LAWALAWA BARIMIA

- 1. Larduwa bam adən faidadaidə wadawa hakki adamgənayē duniala sa lawala barimia wakkajiya yallaa masammanno lejidə nia darajaduyē koro casakke darajaduyē ngojana.
- 2. Larduwa bam adən faidadaidə jawalla jussana sammaa majai bare yal fima awowa waadaro mukko casakkənniro koro masammanno bare yal fimaa sojiro ngojanniro.
- 3. Larduwa bam adən faidadaidə awo tayiro jawal hakki adamgənayē dunialan dolero waljəgənayen, lawala barimia wakkajiya jama soji gənia səriwodu koro dəlwuwa yojəna samma səriwo-a kistuwu-a yalla curo lawala barimia wakkajənayen dasaanaro kudoro majai. Awowa ani yalla curo lawala barimia bi hangalsangoyen dasaanaa leji.

Kal 23- YALLA HIJIRAWU

- 1. Larduwa bam adən faidadaidə jawalla jussana sammaa majai yal naptu hijiramayē maji bi hijiramaro ngodənədə hakki duniala bi larduyē adə wujənadən tia amwurawunju, nanbawa dioma bi dur kərənne laa casadduna bi casadduwunnin kal səriwo-a bana

jamaro tæddi-a hakkiya tiro wajəpcəgəna bam adən wuldənadən koro kareya duniala hakkiya kambe-a hakki adamgənaye larduwadə kasaccanan-an faidadu cuwandi.

2. Larduwa curon mukkonjaadə kungiyawa duniala hijirawua səriwojai koro bana cakkudidəro bana cakkudi curo kidanja yalla mananja kamdu 1 kal adəyən cadənadəro səriwo-a bana-a cakkudoro koro amwurawanja-a durra karənne yalla hijirawu runja dasaanaye maja cawando lawarra jussana tayia am fannjayero kalaktuwuro cawandoro.
3. Amwurawadən faljama, nanbawa dioma tuwandənnia, koro nanbawa dioma bi dur karənne laa tuwandənnia, yaldəro səriwo sa kamgadaa bi sawisoye tada kəmaa dawu am fannjayen dəlwu fiyero walyeno gairo caddi.
4. Wadawa kal adəyedə faldaialan yalla curo larduyen masiwa, lawala, hangalsango, kunguna bi naptu curo jamaye kuttanju bi awo gade laaro sənaktanadəa lejai.

Kal 24- DAPTU

Larduwa curon mukkonjaa daptu dio nojanadə casakke riwa kura yalle nasha fin yaye mennaro walji koro ania dioro niajana :

- a) kidaramma kidanja nojana koktu kəla koro daptuyen nia ngoja koro daptudəa jiri wadawa-a fuduwa tia wujəna-an koro lawarra jireye tawandəna daptudə amardi naptu yalle kanji amwurawanjuyen, durranju karənnen-a nanbawanju diomayen turunan, adə yojənnia, am awodə tayia wujənadə daptudəa ngawo gala ngəla tayiro tinan tayima kasaccaa tədoro.
- b) larduwa fandu dunialaro bi bam adəro mukko casakke ngasaanadən daptu lardu gaden yallo kistuwuro diodə sai lardudən yojənniya duwon tədi. Adə ye lardunju tambənadən am fadoye na naptuye bi daptuye tuwandənni bi lardunjudən tiro jiri jussənan kistuwuro təmmaro yojiwawoa duwon ;
- c) yal lardu gaden dapcanadə səriwo jiri daptu lardunjun tədi gainin cuwandi mado turo;
- d) jawalla jussana sammaa maja daptu lardu gaden tədidə sawur bi kunguna laa jussənni fandoro gəni am yaldəa dapturo majaidə cadiro nodu ;
- e) mərəduwa kal adəyedəro duno tio taawa katte lardu yindi bi ngəwuyen dion koro casakko yalla lardu gadero yadəme gənadu fuwuwu bi kidaramma kidanja nojana cadiro waljo;
- f) kidaram laa cakke kəjin dəga yal dapkadayedəye kəla kuroma koktu.

Kal 25- AMWURAWAA FAIDU

1. Yal duwon kawu ganaro bi sawisoro dalil laa cakke kəndəgairam dawu am fannjayen fuccənadə hakki səriwo-a banna jussənaye-a cədana.
2. Larduwa bam adən faidadaidə nia ania dioye ngojana:

- a) yal ngani bi kawu ganaro bi sawisoro dawu am fannjaye-a faidana bi kajinju nangaro dawu adaa koljanada kistuwu am fannjaye caddi gai cuwandi, fado laa am ganaduyen bi kidaram laa ngala yallayen ganajai;
- b) jawalla jussana sammaa majai yal-a amwurawanju-a majane kelduro na faidude curo larduyen bi lardu gadeyen sanaktu lawala barimia bi masiwa laa cakke tadanadan;
3. Yalla kidaram laa ganaduye bi daptuyen ganadu cadiya, riwa kura yalle turo koro yalla alamdu fuwu juwuiro waljo koro jiri-a adin-a talam jandaji-a yalle turo.

Kal 26- JIRIRO FAIDU-A GAYIRDA-A

1. Larduwa bam adan faidadaida tilo tiloyen bi kelladan maraduwa masammanne yalla na jiri faiduan dasaanayero nia kura burwon kistuwuye ngojana.
2. Larduwa bam adan faidadaida nia ngojana tilo tiloyen bi kelladan maraduwa masammanne yalla na dasaananan gayirda taddiro koro larduwa sojiya turu cadiro nia kura burwon kistuwuye ngojana.
3. Larduwa curon mukkonjaada nia sa yojia, fi yayan bana kareye yalla aniro kudoye ngojana koro jawal jiri gayirda-a jiri faidu-a cidi afarikayen taddida baworo dio koworinja kanjidaro cadana.

Kal 27- FARDULAN FAIDADU

1. Larduwa bam adan faidadaida nia yallan faidaduye bi fardunjuro diwi njaddo-a jiri fin yaye sariwoduye ngojana koro masammanno jawalla ania daptuye majai :
 - a) yallaa yakkame bi duno yime fardunjun laman madu ;
 - b) yallaa yakkame nanbodel bi awo fardu wujana fi yaya dion faidadu ;
 - c) yallaa yakkame curo kidawa-a bikke-a bi worma selma kenganan faidadu.

Kal 28- KOYA NJA

Larduwa bam adan faidadaida jawalla jussana sammaa majai yallaa awowa kenambo cakki-a hangalnin cuttuluwi-an jiri fandun duniala jireyen wuldadanadan gainin faidadu dapturo koro yallan faidadu curo awowa ania dio-a sawurdu-ayen dapturo.

Kal 29- LADO, SAWUR, DUNON NGODU, LOWO

Larduwa bam adan faidadaida jawalla jussana ania dapturo ngojai:

- a) dunon ngodu, lado bi sawur yallaye awo laa diro fi yaye, jiri firo walyeno yaye wunduyen kadio yaye amwurawanjayan kal nanbawa diomanjuyen kal;
- b) yallaa lowo dion faidadu.

Kal 30- YALLA YANJA KOSON JAKKADAAYE

Larduwa bam adən faidadaidə kamuwa curoa-a yawa timallaye-a yalla sananaye-a burwujana bi sharajane biwu wadaro caddənaro ngojanaro nia ta masammanne njəddoye ngojana koro nia gadea gade awowa ania dioye ngojana :

- a) shara gade kosoro njakkoye gəni burwon kamuwa aniro caddo sa shara caddidənno turo ;
- b) jawalla kosoro njakkodəa kidaram kamuwa aniro kistuwuyenno faljairo cadi madu koro duno njo ;
- c) kidaramma masammanne kamuwa ania roduye dio ;
- d) kamu-a yalnju-a kallo koso dio dapturo cinəme dadu;
- e) shara karmoye bare kamuwa ania cədanniro cinəme dadu;
- f) kosoramlan mərədu madidə tima faldu dio, yaa curo jama fannjuyero kalangəme njakko-a curo naptu jamayen na cayero kalaktu-aro waljoro cinəme dadu.

Kal 31- KĒLARO NGODA YALLAYE

Yal fi yaye kəlaro ngoda kanji am fannjayen, jamayen, gomnati-a kəwu jamaye naptu kəwuye cədiro nowada-a jama duniaye-a cədana. Yal kərwunju-a raktunju-a turuialan awowa curo bam adəyen kojaiwawo cannaro kajiya wajəp aniye cədana :

- a) cakke curo am fannjayen kəlakəl dio, amwurawanju-a fuwuwunju-a am kawu jawuna-a ndaran yaye darajadu koro bana mərədunjaro njukkudo ;
- b) jama larduyero duno tiyinjuye-a hangalnju-alan faidadu ;
- c) curo jama-a lardu-ayen wunduye kamanjuro bana njukkudo səriwodu koro dunoaduwu ;
- d) adawa afərikaye tamanna səriwodu koro dunoaduwu curo naptunja mambərra gade jamayea, kamanjua kasattu-a, jandedu-a sawardu-a tədialan koro kəjin dəga jamayero mukko njakko ;
- e) nankam kəlaye fando-a nantilo larduye-a səriwodu koro dunoaduwu;
- f) ngəlaro raktuwanjun ndaran yaye koro nasha fin yaye kəlakəl afərikaye yojoro duno njoro mukko njakko.